הרב דוד מרציאנו

תרי רובי בעגונה

ראשי הפרקים

א. רוב וחזקה

ב. רוב למיתה וחזקת אשת איש

ג.1. דעות המתירים בתרי רובי

2. דעות המחמירים בתרי רובי

3. דעת ביניים

ד. תרי רובי – בבת אחת או בזה אחר זה

ה. התייחסות פוסקי דורנו הלכה למעשה

תרי רובי עניינו צירוף של שני גורמים שבכל אחד מהם יש רוב סיכויים שהאדם מת במעשה אחד (או שני מאורעות שיש בהם להמית), כאשר בהסתברות אחת בלבד לא הקלו חז"ל להתיר אשה והשאלה כאשר יצטרף אליו רוב אחר האם נתיר בכה"ג. כגון: אדם שנפל ממקום גבוה על נהר קפוא, הקרח נשבר והאדם טבע במים, וכן אדם שנפל ממטוס גבוה הישר לתוך הים (מים שאין להם סוף) או בנין שעלה בלהבות ולאחר מכן קרס והתמוטט (כאשר רוב הסיכויים שהנמצאים בבנין נספו באש, וכן רוב סיכויים שמי שהיה חי מת בקריסת הבנין). הגאון ר' יוסף כהן אומר שדבר זה היה בסיס להיתר רוב עגונות מהשואה. א) לקיחה למחנה השמדה. ב) אם היה ניצל היה מודיע.

א. רוב וחזקה

בחלק זה ניגע על קצה המזלג רק לצורך המשך הדיון (מסתבר שבענין זה עצמו ישנם דעות ושיטות רבות אך אין זה מענין מאמר זה לע"ע).

גדר רוב לפי שיטת השב שמעתתא

הרמב"ם (אסו"ב טו,יא-יב) כותב – "פנויה שנתעברה מזנות, אמרו לה מהו העובר הזה או הולד הזה, אם אמרה בן כשר הוא ולישראל נבעלתי הרי זו נאמנת והבן כשר ואעפ"י שרוב העיר שזינתה בה פסולים.. או שאמרה לאיש פלוני ממזר נבעלתי... אפילו אותו פלוני מודה שהיא ממנו הרי זה הולד ספק ממזר וכו'".

הסביר המגיד משנה שהטעם שנאמנת להכשיר משום שמדאורייתא הולד ספק ממזר ומותר לבוא בקהל אלא שרבנן גזרו עליו, ובדבריהם האמינו לה.

הקשה הב״ש (ד,לט) על המ״מ הרי קיימ״ל שהלכה כרבן גמליאל (כתובות יג) ואפילו ברוב פסולים נאמנת, והרי ברוב פסולים הולד פסול מן התורה? ועיי״ש מה שכתב ליישב.

השב שמעתתא (ב,טו) רוצה ליישב עפ״י השטמ״ק בב״מ (ו,ב) גבי קפץ אחד מן המנויים לתוכן שכולם פטורים מן המעשר, משום שעשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק. הקשה השטמ״ק והרי כל דפריש מרובא פריש (וא״כ מדוע לא נאמר על כל אחד שזה אינו שקפץ)? ותרץ שדין כל דפריש זה אינו בגדר ודאי והתורה אמרה עשירי ודאי ולא עשירי ספק. אומר הש״ש רואים שאמנם בכל דפריש יש ספק מהיכן פרש, אך אנו הולכים אחר הרוב, וזו הנהגה אך היא אינה מבררת את הספק, ולכן גם בממזרות אפילו כאשר יש רוב פסולים זה עדין ספק, ואת זה (ספק ממזר) התורה לא אסרה. ומוסיף הש״ש שמש״כ (א,כא) שגם בממזר ספק אם יש רוב או חזקה זה נחשב ממזר ודאי שם מדובר ברובא דליתא קמן (שתלוי בסברא), כגון מש״כ הגמ׳ בחולין (יא) שהספק הוא אם זה אביו או לא (לענין מכה אביו ואמו) שהסברא שהוא אביו (כי רוב בעילות אחר הבעל), שזה נחשב לודאי=בירור אבל ברובא דאיתא קמן (לא תלוי בסברא) זה גזה״כ לילך אחר הרוב בגדר הנהגה. (וכך מסכם הקובץ שיעורים ח״ב סי׳ מה אות יא, את דעת הש״ש).

גדר חזקה

בגמ׳ יבמות (לא) ישנו דיון האם תרי ותרי הוא ספק דאורייתא או ספיקא דרבנן, מסביר רעק״א (סי׳ קלו) את יסוד מחלוקתם בכך שמ״ד תרי ותרי ספיקא דאורייתא לא מעמידים על החזקה, כיון שהחזקה היא כראיה נוספת וא״כ זה כמו תרי כנגד מאה שעדין הם ספק השקול (כמ״ש התוס׳ בב״ב לא,ב ד״ה וזו באה, וכן תוס׳ ב״ק עב,ב ד״ה אין), אך המ״ד שסובר שזה ספיקא דרבנן ומדאורייתא הולכים אחר החזקה סובר שרק דברים שהם מגדר עדות אינן מכריעות בתרי ותרי אך חזקה זו הנהגה ולכן היא מכריעה בספק יש לנהוג באופן הזה, ע״כ.

נמצאנו למדים מדברי רעק״א שחזקה דמעיקרא עניינה הנהגה ולא בירור. וכן דעת הש״ש (ו,כב), ולענ״ד כן משמע מפיהמ״ש לרמב״ם נזיר (ט,ב) עיי״ש.

אופן אחר הוא דרכו של קונטרס הספקות (א,ו) שסובר שחזקה היא בירור: הקוה"ס מביא מהר"י באסן שהיה שואל מדוע אומרים קים לי בממונא ולא באיסורא, הרי גם בממונא על הצד שזה לא שלו זה גזל ויש כאן איסורא? ועי"ש מה שתרץ. קוה"ס ר"ל תרוץ אחר (מכח קושיא על הסברו של המהר"י באסן) שגזל שהתורה אסרה זה דווקא דבר ששייך לחבירו מצד הדין. אך אם הדין הוא שהמוציא מחבירו עליו הראיה א"כ הכסף שנמצא אצל המוחזק הוא אצלו עפ"י דין, ולכן אין בזה משום גזל. ע"כ יוצא שקוה"ס סובר שחזקה זה בירור שהדבר שייך לו.

קיימ"ל שרובא וחזקה רובא עדיף (נידה יח,ב, קידושין פ ועוד) ונאמרו מספר טעמים באחרונים לדין זה, ונבחן אי"ה אם יש נפקותא בטעמים לנידון דידן:

1. קובץ שיעורים ב"ב עח – חזקה עניינה שהתורה אמרה לנהוג כך במקום ספק וא"כ כאשר יש רוב שהוא מברר את הספק אין מקום לנהוג כחזקה.

2. ש"ש (ב,כד) – שכל הטעם שאנו אומרים רובא עדיף מחזקה משום שהרוב נמצא לפנינו כעת בשעת הספק, משא"כ בחזקה אין הדבר מוחזק עכשיו לפנינו רק אנו מחזיקים שלא נשתנה הדבר מכמות שהיה מוחזק בתחילה, א"כ הרוב שהוא עכשיו לפנינו עדיף מחזקה שהיא רק מעיקרא (שונה הדבר בחזקת ממון שהוא מוחזק בממון עכשיו א"כ זה חשוב כמו רוב שעכשיו לפנינו, לכן כתבו התוס' (ב"ק כז,ב ד"ה קמ"ל) שחזקת ממון בצירוף המיעוט מועיל להכריע את הרוב).

3. הפנ"י (כתובות יב,ב בקונטרס אחרון) כותב שיתכן שרובא וחזקה רובא עדיף זה דווקא כששניהם בענין אחד, שהרוב שבא לאחר החזקה מבטל את החזקה מכאן ולהבא שהחזקה עשויה להשתנות, אבל בעלמא היכן שהרוב בפני עצמו והחזקה בפני עצמה לעולם יש לומר שחזקה עדיפה מרוב.

ב. רוב למיתה וחזקת אשת איש

עתה נדון במקרה של רוב אחד, כגון משאל"ס, כנגד חזקה – חזקת א"א.

לכאורה לפי הכלל הנ"ל שרובא וחזקה רובא עדיף (לפי כל ההסברים הנ"ל) ובפרט שהרוב כאן הוא בירור שהרי הוא רובא דליתא קמן שתלוי בסברא, והחזקה כאן היא לכו"ע הנהגה (גם לקוה"ס – לענ"ד, שהרי טעמו לא שייך כאן) היה צריך להיות שאדם שטבע במשאל"ס אשתו מותרת, שהרי רוב

נטבעים למיתה גובר על חזקת א״א, אלא שלמעשה לא קיימ״ל הכי (כמו שמפורש בגמ׳ יבמות ובטוש״ע יז,לב) והשאלה היא מדוע.

הקדים ושאל זאת הריב״ש (שעט) הרי המשנה בגיטין (כח,ב) אומרת ״שלשה דברים אמר ר״א בן פרטא לפני חכמים וקיימו את דבריו... וספינה שאבדה בים... נותנים עליהם חומרי חיים וחומרי מתים וכו״.[1] וקשה הרי מפורש בסוגיא ב״ב קנג,ב שספינה שאבדה רובן למיתה א״כ מדוע נותנים עליהם גם חומרי חיים? ותרץ משום שמעמידים על חזקת א״א.

והוסיף להקשות, הרי רובא וחזקה רובא עדיף? וכאן תרץ שיש רוב אחד להיתר כנגד שתי חזקות לאיסור, חזקת א״א וחזקת חיים של הבעל (יש[2] שמדייקים מהריב״ש שאם אכן היו תרי רובי כנגד שתי חזקות אכן היה רובא עדיף, אך מהחת״ס בתשובה ובחידושיו (ראה לקמן) משמע שאינו מסכים לדיוק זה בריב״ש).

על תירוצו של הריב״ש מעירים האחרונים (הגר״ח מוולוזין בחוט המשולש סי׳ ו ועוד) שיש סוגיות רבות שמהם רואים שרוב עדיף גם משתי חזקות, ועוד שבכלל שתי החזקות הנ״ל הם עניין אחד[3] (שהרי חזקת החיים של האיש היא הגורמת שיש עדין חזקת א״א).

באופן אחר ניתן לתרץ עפימ״ש החת״ס בחידושיו לב״ב צב,א ד״ה המוכר (לא מצאתי אך ראיתי בשמו), שכאן לא אומרים רובא עדיף משום שיש כאן שתי חזקות חזקת א״א וחזקת חיים וחזקות אלו יחד הם כמו חזקת ממון ועדיפות מרובא דליתא קמן ולכן אין הולכים במשאל״ס אחר הרוב – ע״כ.

ולענ״ד זה דומה למש״כ בקוה״ס הנ״ל שכאן החזקה היא בירור כמו בממון, ואם כן יש כאן בירור כנגד בירור (רוב) ואין הכרעה. אלא שמה שהעיר הגר״ח מוולוז׳ין על הריב״ש בהערתו השני׳ (שלכאורה אלו חזקות התלויות זו בזו) היא הערה גם על דברי החת״ס.

---

[1] כך מבאר את הקושיא הגר״ח בחוט המשולש.

[2] ביניהם בספר בית נאמן קונטרס בנין ירושלים דף יג (הובא באוצה״פ) שהוכיח מדברי ריב״ש אלו שבמקום תרי רובי לא מחמירים אפילו במקום איסור א״א.

[3] וכ״כ הנוב״י (תנינא אהע״ז מג).

ישוב אחר לקושיא הנ״ל מובא בספר נר אהרן להגר״א מטורג (מובא בספר מנחת אברהם, להגר״א שפירא שליט״א וכן בספר פסקים וכתבים להגרי״א הרצוג סי׳ ל אות י) שמחלק באופן הבא:

1. כאשר דנים ברוב על עצם הדבר מה ומהיכן הוא, מהרוב או מהמיעוט – בזה הולכים אחר הרוב.

2. אך כאשר דנים אם קרה מקרה לדבר – בזה לא הולכים אחר הרוב.

3. ועל זה הוסיף לחדש, שבדבר שתלוי ברצון האדם שעושה את הפעולה בכוונה הולכים אחר הרוב גם ברוב התלוי בשאלה האם קרה המקרה.

במשאל״ס – חכמים עשו זאת כמו רוב במקרה (כנ״ל 2) ולא הולכים אחריו, לעומת זאת בנגמר דינו למיתה בבי״ד של ישראל שמעידים עליו שמת (כמ״ש בגמ׳ גיטין כח,ב) שהוא תלוי ברצון האדם (לענ״ד הכוונה לדיינים) הולכים אחר הרוב.

וכן מוסיף הגרי״א הרצוג שכשהתנפלו רוצחים וידוע שמגמתם להרוג – הרי״ז רוב התלוי ברצון האדם ודנים על פיו. אלא שגם על חידוש זה מקשה הגר״א שפירא מראוהו צלוב, שגם זו פעולה שתלויה ברצון האדם (הצולבים) ואפ״ה אין הולכין אחר הרוב להתירו (כמו שנפסק בשו״ע יז,לא).

א״כ לסיכום קטע זה: בנידון דידן (משאל״ס) בחד רובא לא מתקיים הכלל של רובא וחזקה רובא עדיף, הבאנו מספר הסברים שעל כ״א מהם ישנה הערה, אי״ה תוך כדי הדיון בתרי רובי נביא הסברים נוספים מדוע לא הולכים כאן אחר הרוב.

ג.1. דעות המתירים בתרי רובי

הדיון בחלק זה יתרכז אי״ה בשאלה האם בתרי רובי ישתנה הדין ונאמר רובא וחזקה רובא עדיף ומהם הנימוקים לכך.

הגר״ח מוולוז׳ין (הנ״ל) ר״ל שכאשר יש תרי רובי יורד איסור א״א ממישור דאורייתא[4] ומעתה הדיון הוא במישור דרבנן. ויסוד הדברים הוא משום שיש כאן מצב של מחצה על מחצה ונביא את תורף דבריו:

[4] שלפי הריב״ש אפילו שיש רוב, עדין אסורה מה״ת, ולכן מועיל הרוב השני להוציא מאיסור דאורייתא. אך לא להתיר לכתחילה. (כן למד הגר״א שפירא בס׳ מנחת אברהם). אך מהיבי״א הנזכר לקמן משמע שלמד שהגר״ח מתיר לכתחילה בתרי רובי, עיי״ש.

הגר״ח דן בנידון של אדם שנפל ממקום גבוה כשתי קומות למשאל״ס (ובפרט שראוהו כמו נטבע ומת).

על שאלת הריב״ש הנ״ל רוצה הגר״ח לתרץ שלגבי ספינה שאבדה נותנים עליו חומרי חיים משום שזה נחשב רוב שאינו גמור, ורוב שאינו גמור כנגד חזקה זה נחשב כמחצה על מחצה מה״ת. וכן כתבו תוספות בכמה מקומות, עי׳ נידה יח,ב תוד״ה מיעוטא. הגמרא שם מביאה את המשנה בטהרות פ״ג מ״ח בתינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו. ר״מ מטהר וחכמים מטמאין משום שדרכו של תינוק לטפח. שואלת הגמרא מ״ט דר״מ?

ומתרצת הגמ׳ קסבר רוב מטפחין ומיעוט אינן מטפחין, ועיסה זו בחזקת טהורה עומדת סמוך מיעוטא לחזקה ואתרע לה רובא.

ורבנן מיעוטא כמאן דליתא דמי, ורובא וחזקה רובא עדיף. ור׳ יוחנן אומר (דלא כר״ל) שזו חזקה (רש״י: שמחזיקים סתם רוב תינוקות מטפחין) שאין שורפין עליה את התרומה.

שואל תוס׳ כיון שמיעוטא כמאן דליתא דמי (לרבנן), ורובא וחזקה רובא עדיף אז מדוע לא שורפין עליו את התרומה? ומתרץ ר״ת שרוב תינוקות מטפחין אינו רוב גמור ולא הוי כנגד חזקה אלא כפלגא ופלגא.

לפי״ז גם בטבע במשאל״ס כיון שאינו רוב גמור זה ג״כ כמחצה ומחצה ולכן זה לא גובר על חזקת א״א, אבל כשמצרפין עוד ספק (כגון בנידון בשאלה שנפל ממקום גבוה שרובם למיתה) א״כ זה הופך להיות רוב גמור וגובר על חזקה דאורייתא של א״א.

אמנם גם בתרי רובי אין האשה מותרת לגמרי כמו שמוכח מיבמות קכא וכדלקמן אך כ״ז חומרא דרבנן, ולכן יש לדון בגדרים דרבנן וללכת לקולא.

[כגון בנידון שהיה בשאלה: יש דעות בפוסקים שבמשאל״ס אם נשאת לא תצא רק אם שהו עליו שיעור שתצא נפשו (רמ״א יז,לד, וכ״ד ה״ה ברמב״ם, הריב״ש (ס׳ תקח), הרשב״א הובאו בב״י).

בגדר שיעור זה נחלקו הדעות: הריב״ש (שעט) כותב ששיעור זה הוא שתי שעות כעובדא דנחוניא חופר שיחין (יבמות קכא,ב), אך המהרי״ט (אהע״ז סוס״י פו) מקל ור״ל שבתחילה משערין שיעור של כמה זמן שיכול לכלוא את רוחו שלא יבואו מים לגרונו, ואח״כ כשבאו מים לגרונו בשיעור כדי חניקה בסודרין שנפשו יוצאת מיד.

בנידון השאלה אומר הגר״ח די שישהו שיעור שתצא נפשו לפי שיטת המהרי״ט הואיל ונידון דידן הוא בגדרי דרבנן ולקולא].

הגר״א שפירא שליט״א (מנחת אברהם ח״ב סימן טו) מסביר מה הכוונה רוב שאינו גמור, ור״ל שהגדרה זו עניינה כאשר לא מוחלט לחז״ל שאמנם כך הוא הרוב אלא ספק הוא לדידהו אם הוא רוב או מחצה על מחצה, א״כ יש ספק רוב כנגד חזקה (לענ״ד הפירוש שאין כאן הכרעה כיון שאין כאן בירור שיועיל לשנות את ההנהגה שהיתה עד עכשיו) ולכן אין שורפין ע״ז תרומה ברוב תינוקות מטפחין, וזהו שהעיד ר״א בן פרטא שבכל הני לא הוחלט לחז״ל שיש כאן רוב גמור למיתה וע״כ הדין דהוי ספק איסור.

לפי״ז יוצא לרב שפירא חידוש דין (הנזכר אף בפוסקים קודמים, כגון בספר ברית אברהם ועוד) לגבי העיד ר״א בן פרטא הנ״ל שבכל אלו לא הוחלט לחז״ל שיש כאן רוב גמור למיתה ועל כן הדין דהוי ספק איסור, ממילא במקרה שיהיה רוב גמור למיתה במקרים של ר״א בן פרטא הנ״ל אזי הולכים אחר הרוב ומחזיקים אותם למתים ובכבשוה כרקום אם יהיה בבירור שרובו למיתה (כמו בזמן מלחה״ע השניה שרוב ישראל שבכל עיר ועיר נהרגו בעוה״ר ע״י המרצחים ימ״ש ויש עדויות על כך) חזר הדין כבכל התורה שהולכים אחר הרוב, וא״כ במקרה שאפשר היה להנצל מהכרקום רק ע״י מקרים בלתי מצויים הוי רוב גמור ומותרת.

ור״ל שבמקרה כזה יועיל גם להוציאה מאיסור דרבנן (גם לשיטת הגר״ח הנ״ל לענ״ד) עפ״י מש״כ בקידושין פ שאין שורפין תרומה על החזקות, אומרת הגמ׳ ואיזוהי חזקה ששורפין עליה את התרומה כדרבנן עיסה בתוך הבית ושרצים וצפרדעים מטפלין שם וכו׳ אם רוב שרצים טמאה וכו׳.

ופרש״י שזה רובא דאיתא קמן וברוב כזה לא חוששים למיעוט (אבל בתינוק מטפח זה רובא דליתא קמן וחוששים) וכ״ד עוד ראשונים.

א״כ גם בכבשוה כרקום – במקרה רגיל זה רובא דליתא קמן וחוששים למיעוט ולכן לא מתירים את אשתו, אבל במקרה שהתברר שרוב העיר נהרגו ברובא דאיתא קמן כזה לא חוששים למיעוט אפילו לכתחילה.

רבי יצחק אלחנן מקובנא (עין יצחק כא) מקל יותר מהגר״ח. לדעתו היכן שיש תרי רובי יש להתיר לכתחילה גם באיסור א״א, ויסוד ההיתר הוא שבמקום שלא גזרו חז״ל שאין סומכים על הרוב אנו לא נחוש למיעוט. ונביא אי״ה את תורף דבריו: מהגמ׳ ביבמות קכא ותוס׳ שם ד״ה ולא (שמביאים

אחרונים רבים) לכאורה משמע שגם בתרי רובי לא מקלים: הגמרא אומרת: אמר רב אשי הא דאמרו במשאל"ס אשתו אסורה, ה"מ באיניש דעלמא אבל צורבא מרבנן לא, אי סליק קלא אית ליה, ולא היא לא שנא איניש דעלמא ול"ש צורבא מרבנן דיעבד אין לכתחילה לא.

מעיר תוס' למרות שלרוב צורבא מרבנן שעולים ליבשה יש קול, מ"מ לא חוששים לאותו רוב ולא תנשא לכתחילה, כמו רוב גוססים שלא מעידים עליהם אפילו שרוב גוססים למיתה.

ולכאורה יש כאן תרי רובי (רוב נטבעים למיתה, ורוב ת"ח שניצלים יש לזה קול) ובכל אופן לא מתירים את האשה לכתחילה, לכאורה רואים שלא מקלים בתרי רובי!? מתרץ על כך הגרי"א שני תרוצים: א) מה שתרי רובי לקולא זה דווקא אם נולדו בבת אחת (כמו בס"ס ביו"ד סי' קי בכללי ס"ס של הש"ד אות ד) אך כאן כיון שלא נולדו בב"א אזי לא מקלים לכתחילה (בתחילה נפל למשאל"ס שרובן למיתה, ורק לאחר זמן אנו אומרים שרוב ת"ח שניצלים קלא אית להו). ב) תרי רובי לקולא זה דווקא כשכל אחד מברר דבר אחר, אך כאן שניהם מבררים דבר אחד (שהוא לא ניצל מהמים), זה לא נקרא תרי רובי לקולא (וכ"כ עוד אחרונים מהם במנחת עני ובזית רענן יו"ד סי' רג. הובאו בספר דברי יוסף).

ר' יצחק אלחנן (שם ענף ג) מבאר יסוד דבריו (עפימש"כ בספרו באר יצחק) ומבססם:

בגמ' בגיטין כח,ב מובא – ת"ש שמע מבי"ד של ישראל שהיו אומרים איש פלוני מת, איש פלוני נהרג ישיאו את אשתו וכו'. א"ד אמר רב יוסף לא שנו אלא בבי"ד של עכו"ם (שנותנים עליו חומרי חיים משום שלוקחים שוחד, רש"י) אבל בבי"ד של ישראל כיון שיצא דינו למיתה ממיתים אותו

שואל התוס' (כט,א ד"ה אבל) והרי בסנהדרין (מב,ב) מובא שאם מצאו לו זכות היו מחזירין את הדין רואים שגם בבי"ד של ישראל כשנגמר הדין יש מיעוט חיים ומדוע לא חוששים להם! עונים התוס' מ"מ לא שכיח.

שואל ר' יצחק אלחנן מדוע לא חוששים למיעוט כמו במשאל"ס[5] בשלמא לתוס' ביבמות לו,ב (ד"ה הא), שבמשאל"ס גזרו חז"ל והחמירו כי זה מיעוט המצוי, י"ל שביוצא להרג שזה מיעוט שאינו מצוי בזה לא החמירו חז"ל, אך

[5] עיין לקמן בשם החלקת יואב תרוץ אחר על שאלה זו.

לתוס׳ בבכורות כ,ב (ד״ה חלב) שמשאל״ס זה מיעוט שאינו מצוי ובכל אופן גזרו חז״ל משום חומרא דא״א, מדוע לא נחוש גם ביוצא להרג?

אלא מכאן יוצא היסוד שרק היכן שמצינו בפירוש שהחמירו חז״ל לחוש למיעוט בזה מחמירים, ממילא היכן שיש רוב שלא מצינו בש״ס שהחמירו חז״ל לגביו אין לנו להחמיר מדעתנו אפילו במקום חשש א״א, אך באופן שיהא המיעוט בגדר של אינו מצוי.

לפי״ז בתרי רובי, כיון שלא מצינו שגזרו חז״ל בזה, וזה גם מיעוט שאינו מצוי, לכן הולכים אחר הרוב ומתירים לכתחילה.

עפי״ז העלה שגם בצורבא מרבנן הנ״ל א״צ את התרוצים הנ״ל (אף שלמעשה לא חזר בו מהחילוק שבין באו בב״א לבאו בזה אח״ז) אלא י״ל שכיון שחז״ל ראו לנכון להחמיר במשאל״ס לא חלקו בין צורבא מרבנן לאדם אחר ולכן אין לנו להקל אפילו בתרי רובי.

אגב זאת יצא לר׳ יצחק אלחנן דבר חדש ביחס למש״כ החת״ס (בשו״ת אבהע״ז נח וסה) לדון כיום שיש בתי דואר שאדם יכול בקלות להעביר מסר שהוא עלה מן הים א״כ בכל אדם שטבע במשאל״ס יש תרי רובי (רוב נטבעים למיתה, ורוב נצולים מודיעים למשפחותיהם ע״י בית דואר וכד׳),[6] אך אומר העין יצחק שאין להקל אף בזה״ז כמו שאמרנו ביחס לצורבא מרבנן כיון שהתרי רובי לא באו בב״א, ואפילו שזה נודע לאשה רק לאחר זמן רב שאז התרי רובי באים בב״א ייתכן ולא נקל בזה לפימש״כ בהסבר העיקרי הנ״ל שכיון שהחמירו חז״ל במשאל״ס החמירו בכל גוונא גם כאשר התרי רובי נודעו בב״א (אך בודאי שזה יכול להצטרף כסניף).[7]

גם בשו״ת בית יעקב (צוזמיר) סי׳ ט הולך בשיטת הגרי״א שבתרי רובי מתירים לכתחילה ויסוד ההתר שלו הוא דומיא דיוחסין, שמחמירים ברוב

---

[6] עיי״ש בחת״ס סי׳ סה עד כמה לסמוך על סברא זו למעשה.

[7] כהשלמה והטעמה לדברי העין יצחק מדוע במקומות מסוימים גזרו חז״ל לחוש למיעוט נמצא בתשובה לבעל החלקת יואב לרבי יואב יהושע מקינצק והתפרסם בה״באר״ כרך ג ח״ב סי׳ קלו (הובא באוצה״פ). לדעתו מה שהחמירו חז״ל במשאל״ס משום שהרבה נטבעים במים ובזה חדשו חז״ל לחוש למיעוט ניצולים, אבל ביוצא להרג (גיטין כח) שמעידים עליו ולא חששו למיעוט (במיעוט שאינו מצוי והוא מיעוטא דמיעוטא) משום שזה מקרה פרטי ובזה לא גזרו, ולכן ר״ל שגם תרי רובי זה נחשב כמקרה פרטי ולכן לא גזרו בו. ועפי״ז יסוד זה יש ליישב את הסתירה לכאורה בין התוס׳ ביבמות לו שס״ל שמשאל״ס הוי מיעוט המצוי לתוס׳ בכורות כ שס״ל שזה מיעוטא דמיעוטא שזה מיעוטא דמיעוטא אך הוא מצוי במקרים בעולם. עיי״ש בחלקת יואב יו״ד סי׳ ד.

אחד ומקלים בתרי רובי, וזת״ד: הב״י דן בגוי מסל״ת שראה יהודי פלוני שטבע בים ונוטה למות (גוסס וכד׳ – שרובם למיתה) האם מקלים בכה״ג מטעם תרי רובי (א. טביעה ב. גוסס) ור״ל שמקילים ואשתו מותרת ואין אפילו איסור מדרבנן, והביא כמה ראיות מהם הראיה הבאה: הגמ׳ בקידושין (עג,א) אומרת שמעלה עשו ביוחסין ולא הולכים אחר הרוב, ובכל אופן הגמרא בכתובות (טו) גבי ראוה מדברת אומרת שהולכים אחר תרי רובי ביוחסין (דהיינו רוב סיעה ורוב העיר).

אלא שקשה מתוס׳ יבמות קכא הנ״ל גבי צורבא מרבנן, בדבריהם מבואר שלא מקלים בתרי רובי? על כך עונה הבית יעקב שתוס׳ חולקים על סברת הפוסקים, והם סוברים שרוב נטבעים אינם למיתה, לכן אמרו התוס׳ ״כמו רוב גוססים״ ולא אמרו ״כמו רוב נטבעים במשאל״ס״ כי הם סוברים שאין רובם למיתה, ממילא אין כאן תרי רובי ולכן לא מקלים.

למעשה מסכם הבית יעקב שכיון שזו מחלוקת הפוסקים (אם רוב נטבעים למיתה) סומכים על תשובת מהר״א מזרחי (סי׳ נד) שבמקום שהפוסקים חולקים בעגונא הולכים אחר המתירים וכן הסכמת האחרונים, ע״כ.

כמה אחרונים השיגו על דברי הבית יעקב הנ״ל (הו״ד באוצה״פ), ובהם תשובת הרא״ם מרגליות (ח״ג סי׳ יח) שאומר שמתוס׳ בכמה מקומות רואים שרוב הנטבעים למיתה. וכן חותנו הג״ר יצחק מטיקטין כתב שבאיסורים ל״צ תרי רובי להקל, אלא שחכמים החמירו במשאל״ס, וכיון שהחמירו החמירו גם בתרי רובי, וביוחסין הקלו בתרי רובי ואין לדמות תקנות חכמים זל״ז כמ״ש התוס׳ שבכתובות פד (ד״ה לכתובת אשה). אלא שממהרי״ק סוף שורש קסט רואים ההפך שהרי הוא כותב שאין נראה כלל להחמיר בא״א יותר מביוחסין (שהקלו בתרי רובי) שהרי ביוחסין החמירו מאוד, ע״ש.

ביחס לדברי תוס׳ (יבמות קכא) נציין למש״כ האמרי שפר (הגר״א קלצקין) סי׳ נו שעל הקושיא של צורבא מרבנן כתב שיותר נראה על פי מש״כ להוכיח ממשמעות לשון הגמ׳ ביבמות קכא שת״ח יותר עלול להנצל בזכותו וצדקותו וכו׳ ולכן לגבי צורבא מרבנן אין רוב נטבעים למיתה ואין תרי רובי.[8]

הגאון ר׳ יוסף כהן אב״ד ירושלים (דברי יוסף סי׳ נג) אומר שאפשר לדחות את ראיית הב״י שהרי מסקנת הגמ׳ בכתובות טו שזה שלא סומכים על חד

[8] עוד י״ל שאין כאן תרי רובי עפימש״כ החת״ס בתשובה נח – שלמרות שצורבא מרבנן פקע שמיה אבל זה אינו רוב גמור.

רובא ביוחסין זו גזירה ברוב העיר שמא הלכה אצלו והוי קבוע, אך בתרי רובי אין טעם לגזור (רש״י שם) לכן לא גזרו בתרי רובי. אך א״כ בנידו״ד שלא סמכו על הרוב וחיישינן למיעוטא משום חומרא דא״א יש לחוש גם בתרי רובי. (לענ״ד הדחיה הנ״ל טובה לשיטת התוס׳ בבכורות כ הנ״ל, אך לשיטת תוס׳ ביבמות לו יתכן ובתרי רובי כיון שזה מיעוט שאינו מצוי אין להחמיר).

מהפת״ש (יז ס״ק קלג) נראה שיש להקל בתרי רובי, בין השאר מביא הפת״ש בשם הקהלות יעקב מקרה בו היו תרי רובי (משאל״ס וגוסס), מדייק הגר״י כהן שמלשון הקה״י משמע שיסוד ההתר של תרי רובי היא משום שתרי חומרי מדרבנן לא מחמרינן, ושכ״מ מהריב״ש שהרי הוא מוכיח שמגויד הוא ספק השקול (וזה ספיקא דאורייתא ואם נשאת תצא) שהרי אם היה רוב למיתה היה ספיקא דרבנן וא״כ מה הגמ׳ מקשה ממעשה דעסיא (קכ,ב) הרי יש שם תרי רובי (משאל״ס ומגויד), עיש״ה. משמע מהריב״ש שיסוד ההתר של תרי רובי הוא שתרי חומרי מדרבנן (משאל״ס ומגויד) לא אמרינן.

יסוד נוסף להתיר בתרי רובי מבוסס על יסוד ספק ספיקא: כבר ראינו שהביא יסוד זה הגרי״א בספרו עין יצחק בתחילה, כנ״ל.

וכך יוצא מבואר מהרמב״ם בפיהמ״ש בדמאי (פ״א מ״א) – באמרו שחכמים החמירו לעשר בדמאי ולא סמכו על רוב ע״ה שמעשרים, ומ״מ אם נתוסף עוד רוב לא החמירו חכמים. וז״ל ״...והעיקר אשר בידנו תרי ספיקא להקל״.

וכעין זה כתב בס׳ אריה דבי עילאי סי׳ ז (יובא אי״ה לקמן). (והגר״י כהן כתב שזה עדיף אפילו על ס״ס, ששם שני הספקות שקולים וכאן שני הספקות של רוב להיתר, ולכן זה יועיל גם לשיטת הט״ז והש״ך ביו״ד סי׳ קי שאומרים שמשום ס״ס בלבד לא מקלים בעגונא (דלא כפנ״י בכתובות בקו״א אות מו שמקל משום שתרי רובי עדיף מס״ס).

טעם נוסף לדברי המקלים ניתן להביא מתשו׳ רעק״א סימן פט משום שתרי רובי הוי מיעוטא דמיעוטא ובזה מקלים: הגאון רעק״א הסכים שם עם הגאון מליסא להתיר אשה שנתאלמנה והיא מעוברת וילדה ילד שמת תוך ל׳ יום (שא״צ חליצה) משום שיש כאן תרי רובי. רוב נשים לא מפילות ויולדות ולד בן קיימא. ורוב נשים ניכר עוברן לאחר ג״ח (ושם מיירי שמאז שהוכר

עוברה עברו ששה חדשים א״כ יש רוב שכלו לו חודשים), וא״כ הוי החשש מיעוטא דמיעוטא ומותרת להנשא בלא חליצה.[9]

לפני שנפנה לדעות המחמירים נוסיף נ״מ למעשה בין שתי שיטות הנ״ל: הריב״ש הנ״ל (שעט) אמר שלא סומכים על הרוב במשאל״ס משום שזה נגד שני חזקות לפי״ז דייקו כמה אחרונים שבתרי רובי יועיל להקל. ויש אחרונים שנקטו שיסוד ההתר בתרי רובי הוא מטעם ס״ס.

ונביא מספר נ״מ ביניהם (הביאם הגר״י כהן):

א) במקרה והתרי רובי מבוסס על שתי מאורעות שבאו בזא״ז (ולא על מאורע אחד שנותסף בו עוד רוב למיתה) – אם נודע הדבר בנתיים, לרמב״ם שזה מטעם ס״ס לא יועיל, כיון שלפי כללי ס״ס אם נודע האיסור אחרי הספק הראשון א״א לצרף את הספק השני (כנ״ל בשם הש״ך ביו״ד סי׳ ק כללי ס״ס אות ד), אך לפי הריב״ש יועילו כאן התרי רובי לקולא.

ב) בתרי רובי משם אחד (כמו צורבא מרבנן שטבע במשאל״ס) כנ״ל – לרמב״ם – זה לא יועיל להקל מטעם תרי רובי. כיון שבס״ס לא מקלים אם שני הספקות הם משם אחד. אך לריב״ש אין זה מטעם ס״ס נקל גם בכה״ג.

ג) בטבע במשאל״ס ולא שהו כדי שתצא נפשו: לרמב״ם אם נשאת תצא, כי ס״ס ענינו שלא מחמירים פעמים, אך כאן הראשונה (שלא שהה שת״נ) הוא איסור מדינא (למ״ד שבקרה כזה אם נשאת תצא) וא״כ לא יועיל הרוב השני להקל כתרי רובי – משא״כ לריב״ש כי יש כאן תרי רובי כנגד שני חזקות.

2. דעות המחמירים בתרי רוב

נביא מספר דעות מבין המחמירים בתרי רובי:

מתוך דברי המהר״ם אלשיך (סי׳ רכב) ניתן להסיק שבתרי רובי מחמירים. המהר״ם הוכיח מרוב הפוסקים שבמגויד פוסקים כר״ש בן אלעזר (יבמות קכ) שמה שלא מעידים עליו שמת זה מפני שחוששים שמא היתה לו תרופה ע״י הכויה אפילו שזה מיעוטא, ואפילו מגויד שנפל למשאל״ס שמעידים עליו

[9] הנ״מ בין הגר״ח לבין הגרי״א והבית יעקב (צוזמיר) ולענ״ד גם הגרעק״א – ברורה, שלפי הגר״ח תרי רובי עדין לא מהוה היתר גמור אלא רק להוריד את חזקת א״א מדואר״תא, ולפי הגרי״א, הבי׳ והרעק״א, מכח תרי רובי מתיר את האשה לגמרי (הגרי״א – בזה לא גזרו חז״ל לחוש למיעוט, לב״י זוהי הכרעה בפלוגתא דרבוותא, ולרעק״א. אפילו לתוס׳ בבכורות (כ) לא נחוש כאשר זה מיעוטא דמיעוטא, ורק במיעוט, אפילו שאינו מצוי, מחמירים התוס׳).

זה רק בגלל שמיא מרזי למכה וכו׳. משמע מדבריו שלולא טעם זה – של מיא מרזי למכה – לא היינו מקלים במגוייד שנפל למשאל״ס למרות שיש כאן תרי רובי (רוב נטבעים למיתה, ורוב מגוידים למיתה) מכאן שהוא סובר שתרי רובי אינם יסוד להתיר עגונה.
כך סובר החזו״א (סי׳ לא אות ז),אף שתרץ הקושיא מצורבא מרבנן הנ״ל מהטעם ששם יש רוב אחד למיתה (הטביעה) ורוב אחד רק מעיד על המיתה (רוב ת״ח שניצלים יש להם קול), מ״מ נקט שאין לחדש מה שלא נזכר בגמ׳, ואין חילוק בין חד רובא לתרי רובי. וכ״ד הגרח״ע (מראה כהן מהדו״ג סי׳ פח, הובא באוצה״פ).
הישועות יעקב (אבהע״ז סי׳ יז בפירושו הארוך ס״ק כט) הוכיח מהתוס׳ יבמות קכא הנ״ל שלא מועיל תרי רובי.

3. דעת ביניים

כדעת ביניים ניתן להביא את שו״ת מנחת יחיאל ח״א סי׳ א – שר״ל שב׳ הדעות האם מקלים בתרי רובי בעיגונא תלוי בטעמי התוס׳ במשאל״ס – לפי התוס׳ ביבמות לו,ב הנ״ל בתרי רובי מקלים כי זה מיעוט שאינו מצוי אך לפי התוס׳ בבכורות כ הנ״ל יש להחמיר גם בתרי רובי משום חומרא דא״א. (וכתב שם בסי׳ ט שבחילוק זה קדמו הגאון מהרש״ם בספרו דעת תורה).

ושם בתשובה הראה פנים לדברי המקלים בתרי רובי לכתחילה (ר״ל שבכל מקום שהדין הוא שלא תנשא לכתחילה ואם נשאת לא תצא, בתרי רובי יורד עוד דרגא ותותר לכתחילה) אך לא רצה להקל למעשה, כי גדולים כתבו לאסור (ונראה שכן למד, בסי׳ ט, מדברי הב״י שאמר שהסומך על הר״א מוורדן שבמרדכי שהתיר במשאל״ס ואבד זכרו ארבע שנים עתיד ליתן את הדין, למרות שיש כאן תרי רובי) ונראה שרוה״פ מחמירים.

ד. תרי רובי – בבת אחת או בזה אחר זה

כבר ראינו בשו״ת עין יצחק הנ״ל שהביא (בתחילת דבריו) שמקילים בתרי רובי רק כשבאו בב״א. וכ״כ בבאר יצחק סי׳ יח ענף ג. וכ״כ בספר אריה דבי עילאי סי׳ ז שהאריך לבסס את דברי הבית יעקב הנ״ל, ועל הקושיא מצורבא מרבנן תרץ שתרי רובי זה כס״ס ודוקא כשבאים בב״א אזלינן לקולא, וה״ה בתרי רובי.

אך יש מהאחרונים שמפקפקים בחילוק זה:

בזקן אהרן (לרבי אהרן וואלקין, ח״א עז) כתב שיש להקל גם תרי רובי שלא באו בב״א, וראיתו מהגמ׳ גיטין כט הנ״ל ביוצא להרג. שנאמר שם בלישנא בתרא של רב יוסף שבבי״ד של ישראל כיון שיצא דינו להריגה הורגים אותו (ולכן ישיאו את אשתו) ולא חוששים שימצאו לו זכות כי אחר גמ״ד לא מוצאים לו זכות. ופרש״י ותוס׳ שם שזה לא שכיח.

וקשה – מדוע במשאל״ס חוששים למיעוט שאינו שכיח? (צ״ל שזה דווקא לתוס׳ בבכורות כ הנ״ל) אע״כ ששם לא חששו משום שיש תרי רובי (א. רוב שנגמר דינם לא מוצאים להם זכות. ב. אם ימצא זכות קלא אית ליה ויתפרסם הדבר) וכאן הרי התרי רובי לא באים בב״א ואעפ״כ נידון להקל.

גם בשו״ת דברים אחדים להגאון ר״א קלצקין (עמ׳ מח אות סא, הובא ביבי״א הנ״ל) מפקפק על החילוק שבין באו בב״א לבזה אח״ז, ור״ל שביו״ד היה שם איסור על החתיכה עוד לפני מעשה התערובת לכן לא מועיל ס״ס (בזא״ז), אבל כאן בשעת הטביעה עומד להתברר במשך הזמן מה יהא עמו וא״כ אגלאי מלתא למפרע שלא היה לעולם איסור.

גם בשו״ת היכל יצחק (כד אות לט) משיג על החילוק הנ״ל, שהגרי״א אמר שזה כמו שהרוב הראשון יצא באיסור וכנפסק הדין לאיסור, אך מקשה הרב הרצוג והרי יש כאן רק חזקת א״א מדרבנן (במשאל״ס) ועד כאן לא שמענו אלא שרוב לא מוציא מחזקת א״א דאורייתא, וא״כ מדוע לא יוציא כאן הרוב השני מחזקת א״א דרבנן.

ומוסיף שאמנם מצאנו דמיון לכך בביטול, שנפל איסור בזא״ז שיש חילוק אם נודע בנתיים או לא, אך כאן מה שייך לומר שבגלל שלא יצא הדבר בהיתר מדרבנן לא התבטלה חזקת א״א מהתורה?

ועוד תמה – אם לא היו מתירים חז״ל ע״א בעדות אשה ובא ע״א והעיד בבי״ד שהבעל מת ודחינו עדותו, ואח״כ בא העד השני – כלום בטל הראשון ולא היו מצטרפים?(ומה שלא הקלו בצורבא מרבנן – כתב שם בסי׳ כה אות א שזה מטעם לא פלוג).

גם בשו״ת יבי״א (ח״י, אהע״ז יח אות ב) משיג על החילוק הנ״ל, שהרי יסודו מבוסס על פסק הרמ״א ביו״ד (שם) שאין להקל בס״ס כששני הספקות באים בזא״ז משני טעמים: א) יש פוסקים שחלקו על הרמ״א הנ״ל (וס״ל שגם בזא״ז מועיל ס״ס) ויש שהוכיחו שדעת מרן דלא כרמ״א.

ב) כ״ש לדעת הרמב״ם (טומאת מת סופ״ט) שס״ל שספיקא דאורייתא לחומרא רק מדרבנן, ודאי שלשיטתו אין נ״מ בין באו בב״א לבזא״ז, ששפיר יש להקל בכל אופן (כ״כ הגאון ר׳ יצחק אייזיק חבר בספר בית יצחק שער הספקות סי׳ ד).

ה. התייחסות פוסקי דורנו הלכה למעשה

בשו״ת מנחת יצחק (להגר״י וייס ח״ב פט אות ה): דן במקרה בו אדם היה בספינה שהתפוצצה ע״י מוקש ואבד זכרו – שר״ל שכאשר יש אומדנות רבות שהאדם הזה לא חי כאשר טבע במשאל״ס יש לדונו כטבע במשאל״ס ושהה עשת״נ, ובצירוף אם יש להחשיב את הפיצוץ ע״י מוקש ג״כ לרובא להיתרא – הרי יש כאן תרי רובי, ובצרוף כל הנ״ל, יש להקל, ע״ש.

בשו״ת אגרו״מ (להגר״מ פיינשטיין, אהע״ז ח״א סי׳ מח) מקל למעשה בתרי רובי: שם מיירי באדם שנפל מטוסו לים (משאל״ס) הגרמ״פ אומר שיש כאן תרי רובי (רוב נופלים ממטוס בכזה גובה מתים תכף, ורוב נטבעים בים מתים) והאחרונים מתירים בתרי רובי.

ובנידון השאלה מהתוס׳ יבמות קכא הנ״ל (צורבא מרבנן) הוא סובר שאמנם מהתוס׳ מוכח שהם אוסרים בתרי רובי אבל לדינא הרי מתירים האחרונים.

ומוסיף שגם מסתבר שבנפילת מטוס מגובה רב אין אפילו מיעוט ניצולים, ויש לצרף שיותר מעשר שנים לא נשמע ממנו כלום, וכדעת התה״ד (סי׳ קלט) ואחריו החת״ס (סי׳ נח) שבזמננו כל אדם הוא צורבא מרבנן שקלא אית ליה משום שיש בתי דואר וכו׳.

והטעם שהגמ׳ אומרת ל״ש צורבא מרבנן, מבאר תה״ד, משום שאין לחלק בין גזירות חכמים ליתן הדבר לשיעורין, אבל היום שכולם כצורבא מרבנן יש מקום להתיר באבד זכרו וכו׳.

בשו״ת יבי״א (ח״י אהע״ז יח אות ב): ר״ל שהיה נראה להקל בתרי רובי מסברא משום שלא חיישינן למיעוטא דמיעוטא לכו״ע, כמ״ש התוס׳ בגיטין ב (ד״ה סתם ספרי), ועוד כיון שחומרא דמשאל״ס היא מדרבנן גם בספק יש להקל דהוי ליה ספיקא דרבנן ולקולא כמ״ש הב״ש (יז ס״ק קה).

הגרע״י הביא פוסקים שמחמירים בתרי רובי, וכן דעות ביחס להאם הקולא היא דווקא בבאו בבת אחת או אפילו בזא״ז, ובין השאר הביא את דברי הבית יצחק הנ״ל (לעיל סוף אות ד) ומסיק שהרי לדידן דקיימ״ל כרמב״ם,

שספיקא דאורייתא מדרבנן לחומרא, גם בתרי רובי שבאו בזא״ז נקטינן לקולא, והתוס׳ (כנראה מצורבא מרבנן הנ״ל) שהחמירו הלכו לשיטתם שחומר ספקות מה״ת.

וא״כ כיון שיש מחלוקת האם להקל בכה״ג בתרי רובי מה עושים לדינא; שו״ת רבינו אליהו מזרחי (סי׳ נד) הנ״ל ס״ל שהיכן שיש מחלוקת רבותינו בהיתר עגונא הולכים לקולא, הובא בט״ז (סי׳ יז סקטו).

וכ״כ בשו״ת מהר״ם אלשקר (סו״ס קיב) בשם תשובת הרא״ש – שאף אם רפיא בידי ראבי,ה אם יש להקל בפלוגתא דרבוותא בהיתר נשים עגונות יש להקל משום תקנת עגונות. וכ״כ בשו״ת מהר״ם מרוטנברג ד״ה סי׳ תקע״א ועוד.

וכ״כ הגרי״א הרצוג בשו״ת היכל יצחק ח״א (אבהע״ז כד אות כו ולז). ושב והניף ידו הגרע״י ג״כ בסי׳ יט לאמר שהעיקר להקל בתרי רובי.

סיכום

קיימ״ל שרובא וחזקה רובא עדיף. קביעה זו מהווה יסוד לדיון מדוע במשאל״ס וכדומה לא חל כלל זה.

מספר גישות הובאו בפוסקים: האם יש כאן שתי חזקות כנגד רוב אחד, או שתי חזקות אלימות שאין הרוב גובר עליהם, או שברוב התלוי במקרה לא נוקטים שרובא עדיף.

הגר״ח מוולוזין ר״ל שבמקרה זה יש רוב שאינו גמור ולכן אינו מתגבר על החזקה, והגרי״א בעין יצחק מכיוון אחר בא לומר שזה מקום שגזרו רבנן לחוש למעוט.

מכאן יצאו הפוסקים לדון מה קורה כאשר נוסף רוב נוסף על הרוב הראשון. כאשר המצדדים להקל נשענים על הריב״ש, והמצדדים להחמיר ניתלים בתוס׳ יבמות קכא. ביסוד ההיתר בדין זה הובאו טעמים שונים: מהגר״ח משמע שזה מוריד את כל הדיון למישור דרבנן בלבד (אין חזקת א״א מהתורה), ומאחרונים אחרים משמע שזה היתר גמור – לפי הגרי״א בזה לא גזרו חז״ל ואין לנו להחמיר במקום שלא גזרו. בבית יעקב (צוזמיר) ג״כ נוקט שזו קולא גמורה), גם מהפת״ש נראה שנוטה להקל (למרות שהוא נשאר בצ״ע מתוס׳ ביבמות הנ״ל) וכן נראה דעת הגרע״א ועוד. כאשר יסודות שונים

להם להיתר – יש המתבססים על דין יוחסין בכתובות, יש על מיעוטא דמיעוטא ויש על ס״ס ועוד.

בשיטות המחמירים – הבאנו מספר שיטות, כאשר יש שהוכיחו את שיטתם, ויש הקובע (חזו״א) כי אין לחדש מה שלא נזכר בגמרא.

גם הדיון האם הקולא בתרי רובי (למקלים) הוא דווקא בבאו בבת אחת או בזה אחר זה נידון באחרונים כנ״ל – ויסודו האם לדמות – דין זה לס״ס או לא, ועוד.

בפוסקים האחרונים – הגר״י וייס, הגרי״א הרצוג, הגר״מ פיינשטיין ויבלחט״א הגר״א שפירא והגר״ע יוסף נראית נטיה גדולה לסמוך על תרי רובי לקולא, למרות שחשוב לציין שכמעט כל האחרונים בתשובותיהם הוסיפו על תרי רובי סניפים נוספים, ויש לבחון האם אפשר להקל בתרי רובי בלבד, או שמא בכ״מ יש לצרף לפחות עוד סניף.